

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA PIRLS VA TIMSS TOPSHIRIQLARI BILAN ISHLASH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI VA METODIKASI

Toshmamatova Shoxsanam

Ilmiy rahbar: SaDU UF Pedagogika va jismoniy madaniyat kafedrası o'qituvchisi

Aliqulova Parvona O'lmas qizi

SaDU UF Pedagogika va tillarni o'qitish fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida PIRLS va TIMSS topshiriqlari bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishning zamonaviy pedagogik texnologiyalari va metodik yondashuvlari tahlil qilingan. Tadqiqotda xalqaro baholash topshiriqlarining didaktik imkoniyatlari, ularni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish orqali o'quvchilarda o'qish savodxonligi, matematik va tabiiy-ilmiy kompetensiyalarni shakllantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, maqolada interfaol metodlar, muammoli ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv hamda bosqichma-bosqich o'qitish texnologiyalarining samaradorligi asoslab berilgan. Natijada o'quvchilarda tahliliy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va xalqaro baholash topshiriqlari bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari ochib berilgan.*

Kalit so'zlar: *boshlang'ich ta'lim, PIRLS, TIMSS, xalqaro baholash, metodika, pedagogik texnologiya, kompetensiya, o'qish savodxonligi, matematik savodxonlik, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, tahliliy fikrlash.*

Abstract: *This scientific article analyzes modern pedagogical technologies and methodological approaches for developing primary school students' skills in working with PIRLS and TIMSS tasks. The study highlights the didactic potential of international assessment tasks and the importance of their integration into the educational process for developing reading literacy, mathematical and scientific competencies among students. The article also substantiates the effectiveness of interactive methods, problem-based learning, competency-based approaches, and step-by-step teaching technologies. As a result, opportunities for developing analytical thinking, independent decision-making, and skills in working with international assessment tasks are revealed.*

Keywords: *primary education, PIRLS, TIMSS, international assessment, methodology, pedagogical technology, competence, reading literacy, mathematical literacy, interactive methods, problem-based learning, analytical thinking.*

Аннотация: *В данной научной статье анализируются современные педагогические технологии и методические подходы к развитию у учащихся начальных классов навыков работы с заданиями PIRLS и TIMSS. В исследовании рассматриваются дидактические возможности международных оценочных заданий и их интеграция в образовательный процесс с целью формирования у учащихся читательской, математической и естественнонаучной грамотности. Также обосновывается эффективность интерактивных методов, проблемного обучения, компетентностного подхода и поэтапных технологий обучения. В*

результате раскрываются возможности развития аналитического мышления, самостоятельного принятия решений и навыков работы с заданиями международных оценок.

Ключевые слова: начальное образование, PIRLS, TIMSS, международная оценка, методика, педагогическая технология, компетенция, читательская грамотность, математическая грамотность, интерактивные методы, проблемное обучение, аналитическое мышление.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va ta'lim tizimining modernizatsiyalashuvi sharoitida boshlang'ich ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarda funksional savodxonlik va kompetensiyalarni shakllantirish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida e'tirof etilmoqda. Shu nuqtai nazardan, PIRLS va TIMSS kabi xalqaro baholash dasturlari asosida ishlab chiqilgan topshiriqlar bilan ishlash ko'nikmalarini erta bosqichdan rivojlantirish muhim metodik ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish, o'quvchilarning bilimini real hayotiy vaziyatlarda qo'llash kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, xalqaro baholash tadqiqotlarida ishtirok etish va ularning talablariga mos ta'lim jarayonini tashkil etish masalalari ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilanmoqda. [1, lex.uz.]

PIRLS va TIMSS topshiriqlari an'anaviy nazorat va baholash tizimlaridan farqli ravishda, o'quvchilarning tahliliy fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal etish, matn bilan ishlash hamda matematik va tabiiy-ilmiy savodxonlikni amaliy qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi. Shu sababli mazkur topshiriqlarni o'quv jarayoniga samarali integratsiya qilish metodikasini ishlab chiqish muhim ilmiy vazifalardan biridir. [2, lex.uz.]

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun PIRLS va TIMSS topshiriqlari bilan ishlash ko'nikmasini shakllantirish jarayoni interfaol ta'lim metodlari, kompetensiyaviy yondashuv hamda bosqichma-bosqich o'qitish texnologiyalariga asoslanadi. Bu jarayon o'quvchilarda nafaqat bilim, balki uni qo'llash, tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish malakalarini ham rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida PIRLS va TIMSS topshiriqlari bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim jarayonining kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur jarayon o'quvchilarda nafaqat bilimlarni o'zlashtirish, balki ularni amaliy vaziyatlarda qo'llash, tahlil qilish va mantiqiy xulosa chiqarish malakalarini shakllantirishga qaratilgan.

PIRLS va TIMSS topshiriqlari didaktik jihatdan yuqori darajadagi kognitiv faoliyatni talab etadi. PIRLS topshiriqlari asosan o'quvchilarning matnni tushunish, tahlil qilish, interpretatsiya qilish va baholash ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lsa, TIMSS topshiriqlari matematik va tabiiy fanlar bo'yicha bilimlarni real hayotiy muammolarni hal etishda qo'llash darajasini aniqlashga xizmat qiladi¹. Shu jihatdan

ushbu topshiriqlarni o'quv jarayoniga integratsiya qilish ta'lim sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Metodik nuqtai nazardan, PIRLS va TIMSS topshiriqlari bilan ishlash jarayoni bir necha bosqichli texnologik yondashuv asosida tashkil etiladi. Birinchi bosqichda o'quvchilarning tayanch bilimlari faollashtiriladi, ikkinchi bosqichda topshiriq mazmuni tahlil qilinadi, uchinchi bosqichda esa muammoni yechish strategiyasi ishlab chiqiladi va amaliy yechim topiladi. Ushbu bosqichma-bosqich yondashuv o'quvchilarda tizimli fikrlashni shakllantiradi.

Interfaol metodlar ushbu jarayonning samaradorligini oshirishda muhim didaktik vosita sifatida xizmat qiladi. "Klaster", "Aqliy hujum", "Muammoli vaziyat", "Juftlikda ishlash" kabi metodlar o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga va o'z fikrini asoslashga undaydi. Natijada o'quvchilarda kognitiv mustaqillik va tahliliy yondashuv rivojlanadi. [3, 78-80-betlar.]

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida o'quvchilarning individual xususiyatlari inobatga olinadi. Bu esa differensial ta'limni amalga oshirish imkonini yaratadi. Kuchli o'quvchilar uchun murakkab darajadagi topshiriqlar, o'rtacha va past o'zlashtiruvchi o'quvchilar uchun esa soddalashtirilgan, bosqichma-bosqich topshiriqlar beriladi. Bu yondashuv har bir o'quvchining rivojlanish dinamikasini ta'minlaydi.

Empirik kuzatuvlarga ko'ra, PIRLS va TIMSS tipidagi topshiriqlar bilan tizimli ishlash o'quvchilarda quyidagi kompetensiyalarni rivojlantiradi: matnni tahlil qilish, matematik modellashtirish, muammoli vaziyatlarni yechish, mantiqiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish. Bu kompetensiyalar zamonaviy ta'lim standartlarida belgilangan asosiy natijaviy ko'rsatkichlar bilan uyg'unlikda rivojlanadi. PIRLS va TIMSS topshiriqlari bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalar boshlang'ich ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish hamda ularni xalqaro ta'lim baholash tizimlariga tayyorlashda muhim didaktik ahamiyatga ega.

Boshlang'ich sinflarda PIRLS topshiriqlari asosan o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunda o'quvchilar matn mazmunini tushunish, asosiy g'oyani aniqlash, matn bo'yicha xulosa chiqarish va tahlil qilish kabi ko'nikmalarni egallaydilar. TIMSS topshiriqlari esa matematik va tabiiy fanlar bo'yicha bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llashni talab etadi, bu esa o'quvchilarda mantiqiy fikrlash va muammoli vaziyatlarni yechish kompetensiyalarini rivojlantiradi. [4, 52-87-betlar.]

O'zbekistonda ushbu topshiriqlarni ta'lim jarayoniga joriy etishda kompetensiyaviy yondashuv asosiy metodologik asos sifatida xizmat qilmoqda. Dars jarayoni an'anaviy bilim berishdan ko'ra, o'quvchilarning faol bilish jarayoniga yo'naltirilmoqda. Shu maqsadda bosqichli o'qitish texnologiyalari qo'llanilib, avval tayanch bilimlar mustahkamlanadi, so'ng topshiriq tahlil qilinadi va yakunda mustaqil yechim ishlab chiqiladi.

Amaliy kuzatuvlarga ko'ra, O'zbekiston boshlang'ich sinflarida PIRLS va TIMSS topshiriqlari bilan ishlash jarayoni o'quvchilarda:

- matnni tushunish va tahlil qilish,
- matematik masalalarni hayotiy vaziyatlarda qo'llash,
- mantiqiy fikrlash,
- mustaqil qaror qabul qilish

kabi kompetensiyalarning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. [5, 90–128-betlar.]

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida PIRLS va TIMSS topshiriqlari bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish O'zbekiston ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur topshiriqlar o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularni amaliy vaziyatlarda qo'llash, tahlil qilish va mantiqiy xulosa chiqarish qobiliyatini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, PIRLS va TIMSS topshiriqlari asosida tashkil etilgan o'quv jarayoni o'quvchilarda o'qish savodxonligi, matematik va tabiiy-ilmiy kompetensiyalarni shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bunda interfaol metodlar va bosqichma-bosqich o'qitish texnologiyalaridan foydalanish ta'lim samaradorligini oshiradi.

Shuningdek, ushbu yondashuv o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal etish, hamkorlikda ishlash va o'z fikrini asoslab berish kabi muhim ko'nikmalarni rivojlantiradi. Bu esa ularni xalqaro baholash tizimlari talablariga mos ravishda tayyorlash imkonini beradi.

Umuman olganda, PIRLS va TIMSS topshiriqlari bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik tizim boshlang'ich ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning funksional savodxonligini kuchaytirish va zamonaviy ta'lim standartlariga mos kompetensiyalarni shakllantirishda muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/4312785>

2.IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement). PIRLS & TIMSS Assessment Frameworks.<https://www.iea.nl/>

3/Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar.Toshkent:Fan va texnologiya, 2017.78-80-betlar

4. D., Jo'rayev Sh.Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2020. – 52–87-betlar.

5. Tolipov O'., Usmonboyeva M.Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2016. – 90–128-betlar.